

**Українська СРР в умовах
нової економічної політики
1921—1928 рр.**

План:

- 1. НЕП: причини, сутність та особливості в УСРР.**
- 2. Протиріччя НЕПу. Хлібозаготівельні кризи.**
- 3. Повстанський рух в УСРР 1921-1923 рр.**
- 4. Голод 1921—1923 рр.**
- 5. Вхідження УСРР до складу СРСР (1922 р.).**
- 6. Українізація (1923-1933 рр.).**
- 7. Українська культура у 1921—1928 рр.**

1. НЕП: причини, сутність та особливості в УСРР.

Причини переходу до непу

- Глибока **соціально-економічна і політична криза** влади.

Господарська розруха

- У 1920 р. промислове виробництво складало лише **10 % від рівня 1913 р.**
- Виробництво металу становило лише **5 %** довоєнного рівня, вугілля — **30 %**. Залишилося лише **40 %** паровозів.
- Із 11 тис. підприємств у 1922 р. працювало **2552**, із 57 доменних печей — лише **одна**.
- Було **повністю знищено 4 тис. км залізниць**.
- **Посівні площі скоротилися** з 20,9 млн десятин у 1913 р. до 15,4 млн десятин у 1920 р. **Знизилася врожайність**.
- **Загальна сума збитків, завдана громадянською війною, оцінювалася у 12 млрд крб.**

Причини переходу до непу

- Глибока **соціально-економічна і політична криза** влади.
- **Масові повстання** в сільській місцевості, виступи в містах, армії та на флоті.

Кронштадське повстання 1921 р.

Степан Петриченко

Причини переходу до непу

- Глибока **соціально-економічна і політична криза** влади.
- **Масові повстання** в сільській місцевості, виступи в містах, армії та на флоті.
- **Криза ідеї побудови комунізму** шляхом повної ліквідації ринкових відносин.
- **Намагання утримати владу** в будь-який спосіб.
- **Згасання революційної хвилі на Заході.**

Мета НЕПу

- Зупинити нову хвилю громадянської війни.
- Врятувати більшовицький режим.
- Вийти з економічної кризи.

Основні заходи

- Сільське господарство. **Продподаток, оренда, наймана праця.**

Коли було ухвалено документ, уривок з якого наведено?

- *«Розкладка скасовується, і замість неї вводиться податок на продукти сільського господарства. Цей податок має бути меншим, ніж хлібна розкладка. Він повинен призначатися ще до весняного посіву, щоб кожен селянин міг заздалегідь врахувати, яку частку врожаю він повинен віддати державі та скільки залишиться в його повне розпорядження... Після сплати податку надлишки, що залишилися в селянина, надходять у його повне розпорядження. Він має право обміняти їх на продукти й інвентар, які доставлятиме в село держава з-за кордону та зі своїх фабрик і заводів; він може використовувати їх для обміну на потрібні йому продукти через кооперативи й на місцевих ринках і базарах»*
- **Рішення про перехід від продрозкладки до продподатку Березень 1921 р. X з'їзд РКП(б).**

Основні заходи

- Сільське господарство. **Продподаток, оренда, наймана праця.**
- Торгівля і обмін. **Відновлення торгівлі** (державна, кооперативна, приватна). Ліквідація безоплатних послуг.
- **Фінанси.** Відновлення грошово-фінансової системи (**запровадження твердої валюти** — червінця).

Основні заходи

- Сільське господарство. **Продподаток, оренда, наймана праця.**
- Торгівля і обмін. **Відновлення торгівлі** (державна, кооперативна, приватна). Ліквідація безоплатних послуг.
- Фінанси. Відновлення грошово-фінансової системи (**запровадження твердої валюти** — червінця).
- Промисловість. **Госпрозрахунок. Часткова денаціоналізація** (оренда та передача в приватну власність **дрібних** та **середніх** підприємств, приватне підприємництво). **Концесії.**
- Система управління. **Децентралізація:** горизонтальна система управління (**система трестів**).
- Трудові відносини. Система **вільного найму** робочої сили; матеріальне стимулювання праці.

Особливості впровадження непу в УСРР

- Пізніше, ніж в інших радянських республіках (1922 р.).
- **Податки** на селян **були вищими**, ніж в інших радянських республіках.
Упровадження непу йшло **паралельно з боротьбою проти селянського повстанського руху**.

Наслідки НЕПу

- **Швидке відновлення економіки:** сільського господарства, промисловості, транспорту, торгівлі.
- **Зростання** кількості міського населення.
- **Підвищення** продуктивності праці та рівня життя населення.

- Соціальна диференціація: **«нова буржуазія», “куркулі”**.
- **Періодичні економічні кризи.**
- **Безробіття.**

**ТОВАРИШИ
ЗДАЙТЕ ХЛЕБ
РОБИТНИКИ «ЧЕР
ЖДУТЬ ХЛЕБА!
ПОДТОК ПЕРЕМОЖ
НА ДОПОМОГУ ВЕР**

**ИЗ РОССИИ
НЭПОВСКОЙ
БУДЕТ РОССИЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
(ЛЕНИН)**

КОЛОСНИКИ!

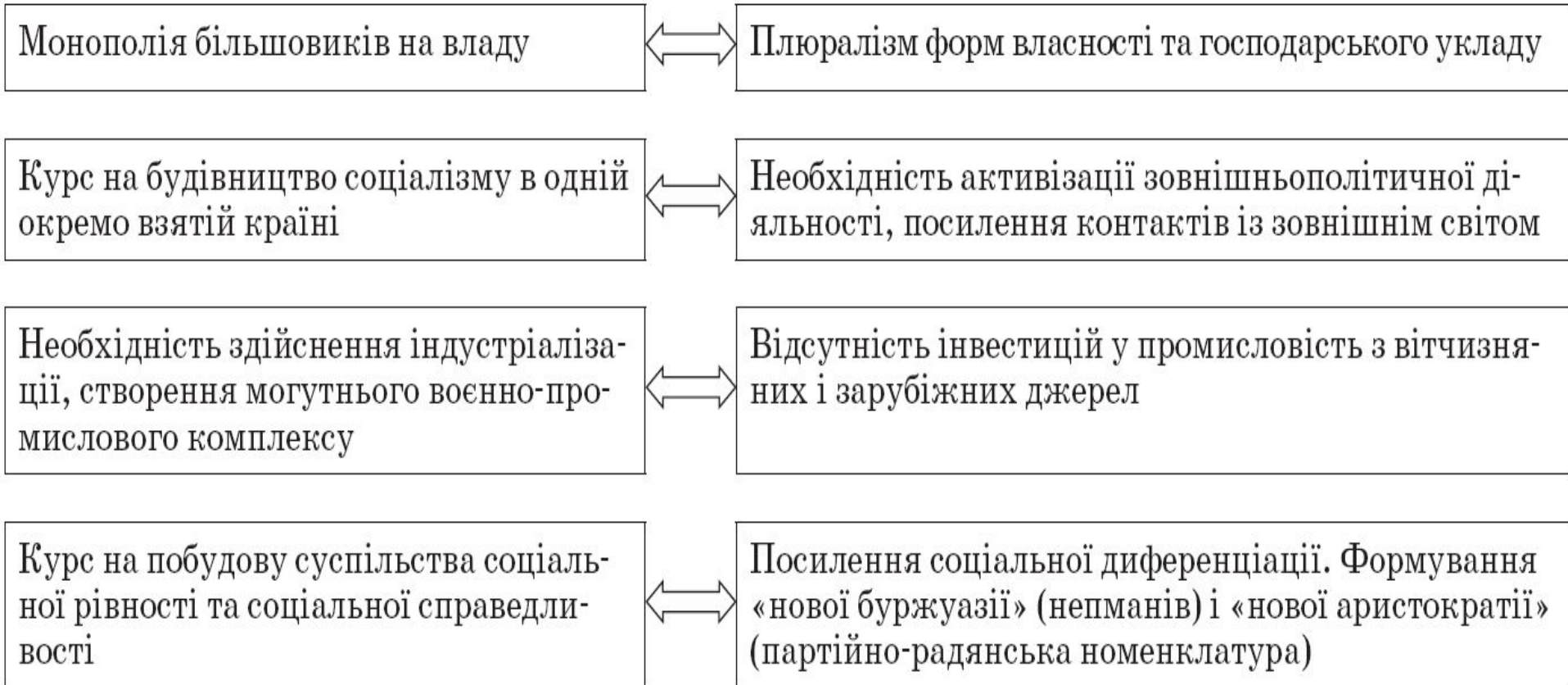

**БУ
КОСТЬЮ И В СРОК!**

2. Протиріччя НЕПу. Хлібозаготівельні кризи.

Протиріччя непу

Хлібозаготівельні кризи

Нижниці цін – різниця між
вартістю сільськогосподарської
та промислової продукції

Три кризи

Роки	Шляхи виходу	Наслідки дій уряду
1925	Збільшення закупівельних цін на хліб	Відновлення хлібозаготівлі, розширення непу
1927-1928	Збільшення закупівельних цін на хліб	Відновлення хлібозаготівлі
1928-1929	Відновлення воєннокомуністичних методів, насильницька експропріація хліба в селян, початок колективізації	Згорання непу, початок суцільної колективізації

3. Селянський повстанський рух в УСРР влітку—восени 1921 р.

Стихійний повстанський рух

- В багатьох містах представники української інтелігенції створювали повстанські організації (повстанками).
- У березні 1921 р. в Києві створено Всеукраїнський центральний повстанський комітет, що за короткий період (березень-липень) об'єднав більшість повстанських загонів та організацій України.
- В селах виникали повстанські загони.

Підготовка повстання Директорією УНР

- Підготовка почалась у листопаді 1920 р. під час відходу Армії УНР за р. Збруч.
- В більшовицькому тилу були залишені окремі партизанські підрозділи Армії УНР.
- З таборів інтернованих відправлялися старшини УНР для партизансько-повстанської роботи.
- У січні 1921 р. в м.Тарнові створено Партизансько-Повстанський штаб (ППШ) при Головній команді військ УНР на чолі з Ю. Тютюнником.

Тютюнник Юрій Осипович

(1891 — 1930)

генерал-хорунжий
Армії УНР,

керівник

Партизансько-
Повстанського
Штабу

(1921-1922 рр.)

Повстанські загони

- За даними ППШ, на липень 1921 р. нараховувалося **42 великі партизанські загони**.
- Серед них виділялися: загін **Заболотного**; загін **Струка**; загін **Брови**; загін **Мордалевича**; формування **Бондарчука**, **Завгороднього** і **Хмари** (Черкащина), до 1200 багнетів; загін **Удовиченка** (Полтавщина), до 1000 багнетів; **Надбузька Повстанська дивізія** (Гайсинський і Уманський повіти), до 4000 багнетів і шабель.
- Крім того, діяло повстанське з'єднання **Н.Махна** (до 30 тис. осіб). Щоправда, воно не підлягало ППШ і дотримувалось власної тактики, а в серпні зазнало поразки.
- У чекістських донесеннях значилось, що «загальна кількість бандитів у 1921 р. досягла **40 тисяч осіб**».

Заболотний

район дій

Ольвіополь — Балта,
кількість — до 6000
багнетів і шабель,
6—8 гармат, кулемети

Струк

Район дій (Коростень—
Житомир—Козятин),
до 3000 осіб

Брова

Район дій
(Новомосковськ
—Павлоград),
3000 багнетів,
1000 шабель, 27
кулеметів,
гармати

Мордалевич Юліан

Район дій - -
Радомишльський
повіт
до 1220 багнетів

Махно Нестор Іванович

Розгром ЧК повстанських організацій та партизанських загонів

- У липні-серпні 1921 р. ЧК ліквідувала Всеукраїнський центральний повстанський комітет.
- На жовтень 1921 р. після каральних акцій радянської влади активний повстанський рух становив лише 830 шабель і 440 багнетів.

**Другий Зимовий похід
Української Повстанської
Армії УНР**

Листопад 1921 р.

Другий «Зимовий похід» Армії УНР

Питання для характеристики	Зміст
<i>Коли відбувся</i>	Жовтень—листопад 1921 р.
<i>Мета</i>	Підняти антибільшовицьке збройне повстання на Правобережній Україні, створити базу для визволення від більшовицької окупації.
<i>Сили, що брали участь у поході</i>	Волинська група (близько 800 бійців під командуванням генерала Ю. Тютюнника). Бессарабська група (300 бійців під командуванням генерала А. Гулого-Гуленка). Подільська група (400 бійців під командуванням полковника М. Палія, згодом — полковника С. Чорного).
<i>Результати</i>	Трагедія під Базаром (359 бійців волинської групи, що потрапили в полон і відмовилися вступити до Червоної армії, були розстріляні). Остаточна поразка визвольних змагань, припинення збройної боротьби.

Опис походу

- *«На початку листопада 1921 р. повстанці згрупувалися в лісах на пів-дні від Сарн. Люди йшли на явну смерть, вони це розуміли... Головний відділ під командуванням Ю. Тютюнника рушив на Коростень...після жорстокого бою займає його... Після цього бою червоне командування розпочало концентрацію військ для оточення генерала Тютюнника... Його починає атакувати дивізія Г. Котовського... Не доходячи до Києва 40 км, група Тютюнника була повністю оточена й примушена пробиватися на захід, до польського кордону. Біля с. Міньки відбувся останній бій. Лише невеликій частині, очоленій генералом Тютюнником, вдалося вирватися з оточення. 359 вояків потрапили у полон... У Базарі на Волині відбувся військовий суд, де всіх приговорили до розстрілу....»*

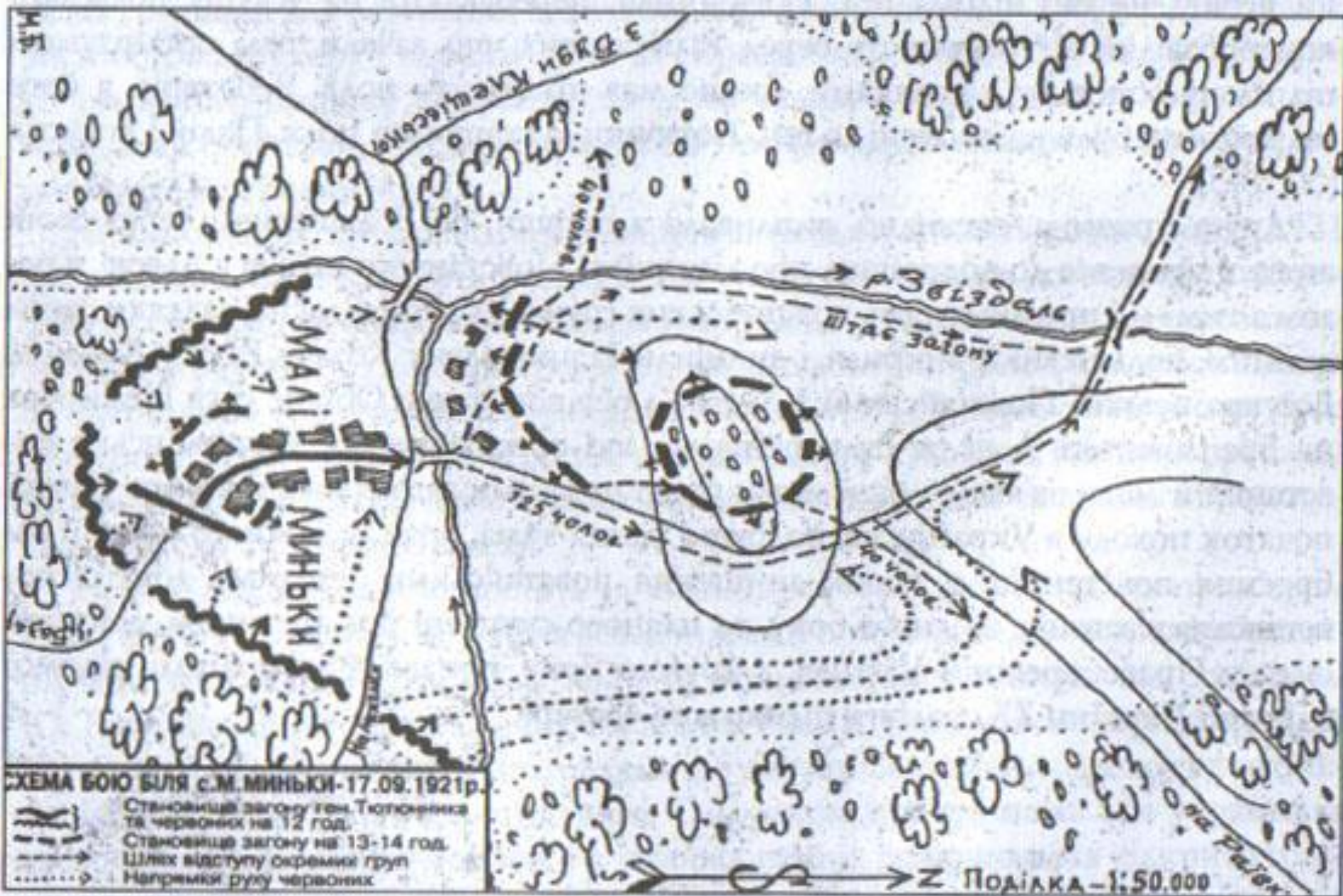

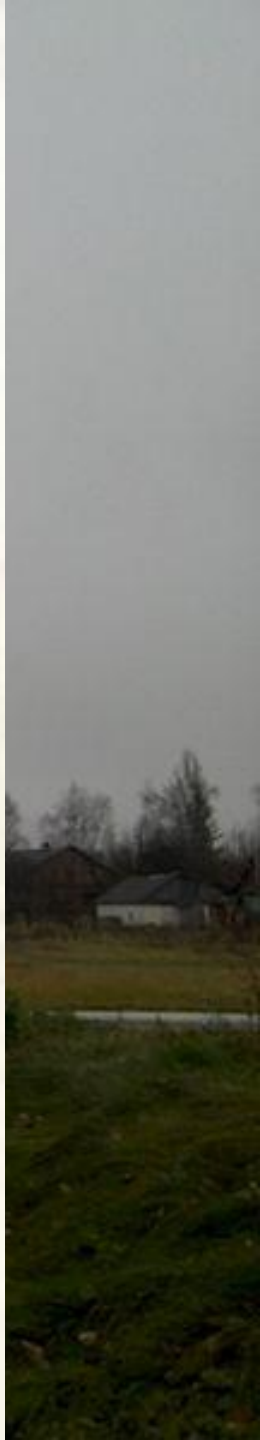

СХЕМА БОЮ БІЛЯ с.М.МИНЬКИ-17.09.1921р.

- Становище загону ген.Тюкоциньського та червоних на 12 год.
- Становище загону на 13-14 год.
- Шлях відступу окремих груп
- Напрямки руху червоних

Поділка - 1:50.000

Причини поразки

- **Непевна позиція поляків, які затримували початок виступу.**
- **Час виступу** повстанських загонів було **обрано невдало**, коли **пік повстанського руху вже пройшов**.
- Активна підривна і розвідувальна **робота чекістських органів** щодо зриву походу.
- **Зосередження значних сил Червоної армії на Правобережжі** (близько 200 тис. осіб — третина існуючої на той час Червоної армії).
- Початок **голоду 1921—1923 рр.**
- Зміна політики радянської влади. **Запровадження непу.**
- **Утома населення від війни.**
- **Нечисленність загонів армії УНР.**

4. Голод 1921—1923 рр. в Україні

Причини голоду

- Політика «воєнного комунізму».
- Незацікавленість селян у збільшенні посівних площ.
- Падіння товарності сільського господарства.
- Руйнування сільського господарства в роки Першої світової війни, революції, громадянської війни.
- Посуха і неврожаї 1921, 1922 рр.
- Підвищення норм хлібозаготівлі.

Політика влади

- **Приховування факту голоду.** Ізоляція військами районів, охоплених голодом.
- **Вилучення хлібних запасів для відправлення до Росії** (голод у Поволжжі).
- **Укладення угоди уряду УСРР з Американською адміністрацією допомоги (АРА)**, яка разом з іншими міжнародними організаціями надавала допомогу жертвам голоду 10 січня 1922 р.
- **Надання селянам посівного матеріалу, техніки.**

Територія, охоплена голодом, та масштаби

- Сучасні **Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Миколаївська області та південь Харківської.**
- Голодувало **4—7 млн** осіб.
- Голод супроводжувався **епідеміями холери, тифу, оспи.**

Міжнародні організації, що надавали допомогу голодуючим

- АРА і Джойнт (90 % допомоги), місія Нансена, Сербсько-Хорватсько-Словенський комітет, Швейцарський, Дацький, Німецький Червоний Хрест, французький Вереліф, Швейцарські комітети в Берні та Цюріху, Чехословацька місія, релігійні організації (переважно протестантські).

Наслідки, результати

- Померло від голоду **1,5—2 млн осіб.**
- Загальні демографічні втрати склали **5 млн осіб.**
- Придушення селянського повстанського руху в Україні.
- Зміцнення влади більшовиків.

**Мануїльський
Дмитро
Захарович**

**Перший секретар
ЦК КП(б)У**

**січень 1921 –
травень 1923**

5. Вхождення УСРР до складу СРСР

30 грудня 1922 р.

Статус УСРР у 1920—1922 рр.

Основні моменти

- 10 березня 1919 р. - Конституція УСРР визначила статус УСРР як **незалежної держави**.
- 9 грудня 1920 р. - ЦК РКП(б) визначила форму відносин між УСРР і РРФСР як **міждержавну**.
- **28 грудня 1920 р.** - Підписання **Союзного робітничо-селянського договору** між Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою (РСФРР) і Українською Соціалістичною Радянською Республікою (УСРР).
- Виникла так звана **“договірна федерація”**.

Обставини входження до Союзу

Проект Й. Сталіна. «Автономізація»

Передбачалося включення радянських республік до складу РСФРР на правах автономії

Проект В. Леніна

Передбачалося, що всі радянські республіки увійдуть до нового державного об'єднання на рівних правах. Декларувалося, що кожна республіка мала б право вільного виходу із Союзу

Українське керівництво зайняло особливу позицію щодо утворення Союзу. Не заперечуючи створення Союзу, воно категорично відкидало план «автономізації»

30 грудня 1922 р. І з'їзд Рад СРСР в основному затвердив Декларацію про створення Союзу та Союзний договір. До складу СРСР увійшли РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР.
У січні 1924 р. на II з'їзді Рад СРСР було прийнято Конституцію СРСР, яка завершила юридичне оформлення Союзу

- *«Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка (РСФРР), Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР), Білоруська Соціалістична Радянська Республіка (БСРР) і Закавказька Соціалістична Федеративна Радянська Республіка (ЗСФРР – Грузія, Азербайджан і Вірменія) укладають цей союзний договір про об'єднання в одну союзну державу – “Союз Радянських Соціалістичних Республік” ...»*

***З ДОГОВІРУ ПРО УТВОРЕННЯ СОЮЗУ
РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ
РЕСПУБЛІК, 30 грудня 1922 р.***

Основні положення Конституції СРСР 1924 р.

Ст. 1. Компетенція Союзних органів згідно з Союзним договором 30 грудня 1922 р.

- Представництво Союзу в міжнародних відносинах
- Зміна зовнішніх кордонів СРСР
- Укладення договорів про входження до складу Союзу нових членів
- Оголошення війни й укладення миру
- Укладення зовнішніх державних позик
- Ратифікація міжнародних договорів
- Установлення системи зовнішньої і внутрішньої торгівлі
- Установлення основ і загального плану всього народного господарства Союзу
- Урегулювання транспортних і поштово-телеграфних справ
- Установлення основ організації Збройних сил СРСР
- Утвердження єдиного бюджету, установлення монетної, грошової і кредитної системи, а також системи загальносоюзних, республіканських і місцевих податків
- Установлення загальних основ землеустрою і землекористування
- Установлення основних законів про працю
- Установлення загальних основ народної освіти
- Установлення загальних заходів у галузі охорони здоров'я
- Установлення системи мір і вагів
- Організація загальносоюзної статистики
- Основне законодавство щодо союзного громадянства, іноземців
- Право загальної амністії

***Ст. 26.* За кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу із Союзу**

У травні 1925 р. IX з'їзд Рад УСРР вніс зміни в текст Конституції УСРР, які закріплювали входження УСРР до складу СРСР

Історичне значення

- З утворенням СРСР суверенні права УСРР були урізані ще більше. **Право на вихід було фікцією**, бо залежало виключно від позиції ЦК РКП(б).
- Однак проголошення СРСР закріпило деякі завоювання українського народу: визнано територіальну цілісність України, існував власний адміністративний апарат. Деякі права отримали і національні меншини, що компактно проживали на території України.

6. Українізація (1923-1933 рр.).

тимчасова політика ВКП(б), що мала загальну назву **коренізація**, а в Україні – **українізація**.

Коренізація

- *Політика залучення представників корінного населення радянських республік та автономій до місцевого керівництва та надання офіційного (а інколи — й панівного) статусу їхнім національним мовам.*
- Започаткована **XII з'їздом РКП(б)** у квітні **1923 року в Москві**.
- Прикладами коренізації стали, зокрема, **українізація** та **білорусизація**.

Декрети про українізацію

- **«Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ»** (27 липня **1923** р.), за яким українська мова запроваджувалася в усіх типах **шкіл** з визначеними термінами їх українізації.
- **«Про заходи рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови»** (1 серпня **1923** р.), який зобов'язував запроваджувати українську мову на всіх щаблях **державного управління**.

Заходи

- запровадження української мови в школі, пресі й інших ділянках культурного життя,
- викоримстання української мови як державної в радянських та партійних органах
- прийняття в члени партії та у виконавчу владу українців.

Головними ідеологами та
провідниками українізації
були

**Олександр Шумський
і Микола Скрипник.**

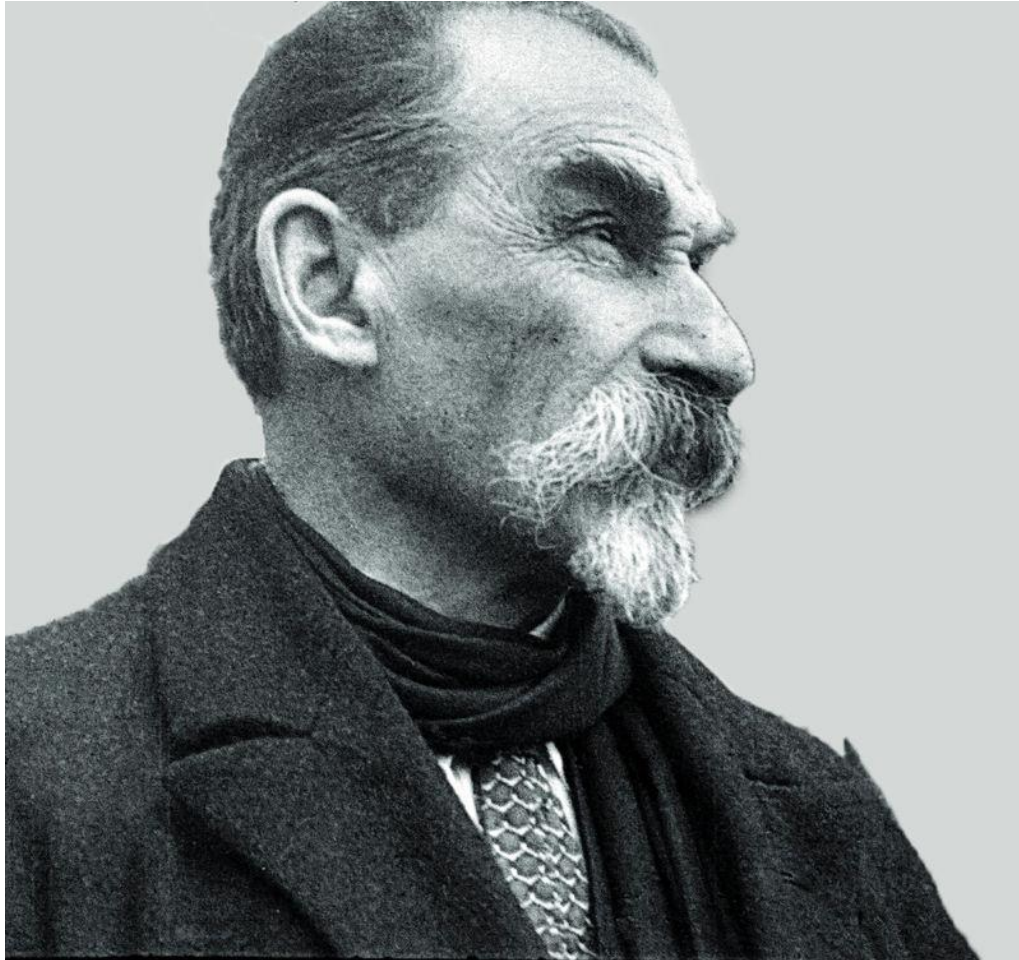
Основним осередком –
народний комісаріат освіти

**Шумський
Олександр
Якович**

**народний комісар
освіти УСРР**

вересень 1924 — лю
тий 1927

Скрипник Микола Олексійович

(1872 - 1933)

народний комісар
освіти
1927 - 1933

Опір українізації та його подолання

- Державні рішення про українізацію наражалися на **опір** у самій КП(б)У, де на ті часи українці становили **меншість**.
- (КП(б)У тоді складалася в переважній більшості з **росіян** й осіб **інших національностей**, байдужих, а то й ворожих українській культурі).
- Інтенсивніша українізація почалася з **1925 р.**, коли під тиском української частини КП(б)У були **усунені з постів секретарів** її ЦК **Е.Квірінг** і **Д.Лебедь**, які доти одверто виступали проти будь-яких поступок українській культурі.

Квірінг Еммануїл Йонович

Перший
секретар ЦК КП
(б)У

травень 1923 –
грудень 1925

**Каганович
Лазар
Мойсейович**

**Генеральный секретар
ЦК КП(б)У
квітень 1925 – липень
1928**

- *«От справжня злоба дня. Просто стогін і ґвалт стоїть по установах. Виданий був наказ, щоб усі службовці вміли по-українському, але як ніхто із росіян і “тоже – малоросов” того всерйоз не брав, то граматики і словники любенько собі спочивали під спудом. Аж тут почали іспити робити і, хто не складе, – виганяти. От тут от і почалося. Достається, звичайно, українцям, хоча в тому, що робиться, вони Богові Духа винні...»*

Уривок зі «Щоденників» С. Єфремова

Рішення 1925 р.

- **Квітень 1925 р.** - Резолюція ЦК КП(б)У та спільна постанова ВУЦВК і Раднаркому УСРСР про заходи щодо термінового проведення *повної українізації радянського апарату.*
- **Травень 1825 р.** - Резолюція пленуму ЦК КП(б)У про *українізацію партійного та профспілкового апарату і радянських установ.*

«Піонер
більшовизму в
Україні тов.
М. О. Скрипник
разом з іншими
піонерами».

Світлина з
«Універсального
журналу», 1929

Має силу на один рік.

ПОСВІДКА 44810

Знання укрмови є лише перший крок до повної українізації.

Українізація здійснить єднання міста та села.

Інспектура Укрлікнепу Окрнаросвіти
Київщини цим свідчить, що т. ....

Сергій Ольга Володим.

..... склала добре іспита
з укр. мови, що відбувся *24.*

травня 1928 р. при *Кабінеті*

Експертизи в присутності представ-
ника Інспектури Укрлікнепу й на підставі

існуючих *Д.* ..... залічено як *Духовий*

Медведь ..... до першої категорії.
(посла)

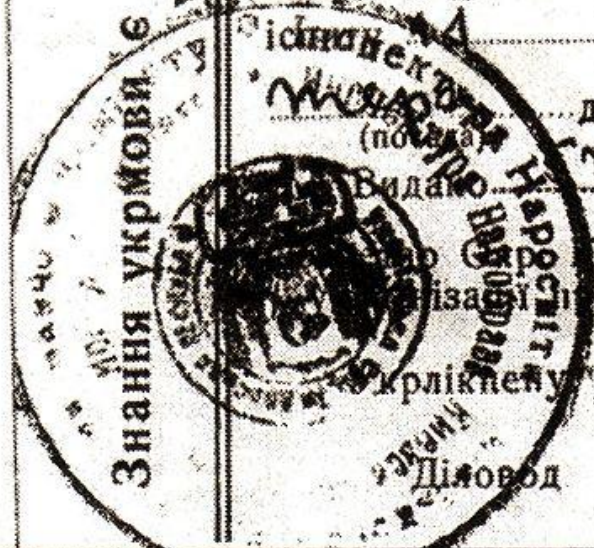
Видано *Сервий* ..... 1928 р.

..... комісії в справах
ізації ОВК, Окрінспектор

Укрлікнепу

(Ткаченко)

(Шульц)

Українізація міст УРСР

- **Міста УРСР почали набирати українського характеру у питаннях національного складу населення і вживання української мови.**
- Від 1923 до 1933 рр. кількість українців у Харкові зросла з 38% до 50%, у Києві з 27,1% до 42,1%, у Дніпропетровську з 16% до 48%, в Одесі з 6,6% до 17,4%, в Луганську з 7% до 31%.
- Причини:
  - *Українізаційні заходи у шкільництві, установах культури, пресі тощо*
  - *Наплив українського населення з села.*

Українізація в освіті та науці

- Українізація сприяла прискоренню **ліквідації неписьменності**, що зменшилася з 47% на 1926 до 8% у 1934.
- **Початкове шкільництво** (з семирічкою включно) було українізоване від 80% у 1926 до **88,5%** у 1933.
- Українізація **середнього** (фахового) **шкільництва і вищих навчальних закладів** відбувалася повільніше: від 19% на 1923 до 28,5% у 1926 і 69% у 1929.
- ВУАН російської мови зовсім не вживано від часу її заснування аж до навернення на русифікацію на початок 30-их рр.

Українізація культури

- 10 років українізації вважають періодом українського відродження, яке згодом, через трагічну долю його представників названо **«розстріляним відродженням»**
- У 1931 р. на з 88 театрів **66** було українських (**найкращі театральні приміщення**), 12 єврейських, 9 російських.
- За період 1923–1929 рр. українські **видавництва** перейшли на видання майже **виключно українськомовних книжок**.
- **Преса** українізована на **85%**.

Українізація адміністративного апарату

- Показники українізації державного апарату були досить строкаті: На 1934 у ВУЦВК було 50,3% українців, 25,4% росіян і 14,7% євреїв, приблизно те саме співвідношення було й по областях; у районових виконавчих комітетах відповідно — 68,8%, 13,6% і 10%; у міських радах — 56,1%, 23,2%, 15,2%; у сільських радах — 86,1%, 5,7%, 2,2%.
- Службовці центральних апаратів народних комісаріатів були українізовані на **70—95%**; обласний апарат — на 50%, районний — на 64%; народні суди — на 62%; міліція — на 58%; кооперація — на 70%.
- Найповільніше відбувалася українізація в самій **КП(б)У**, яка за перших років радянської влади була у великій більшості **чужонаціональною**.
- Ще повільніше українізувався **ЦК КП(б)У**; 1924 українців було в ньому лише 16%, 1925 — 25%, 1930 — **43%**.

Українізація КП(б)У

Роки	Члени та кандидати КП(б)У	Українці	Росіяни	Інші (євреї)
1922	54 818	23,3%	53,6%	23,3%
1927	168 087	51,9%	30,0%	18,1%
1933	468 793	60,0%	23,0%	17,0%

Українізація областей Росії

- З ініціативи **М.Скрипника** при активному тиску КП(б) **У** проводилася українізація **Кубані**, **Ставропольського краю**, **Казахстану**, **Саратовщини**, частини **Північного Кавказу**, **Курської** та **Воронезької областей**.
- У наказовому порядку *школи, організації, підприємства, газети переводилися у навчання і спілкування українською мовою.*
- Відкрилися українські хати-читальні, клуби, лікнепи, робфаки. На Курщині був відкритий *Український педтехнікум.*

Українізація армії

- Школа червоних старшин у Харкові.
- «Червона Армія» - щоденна газета, орган політичного управління Української Військової Округи.

СИНУ

ВСТУПИ ДО ШКОЛИ
 ЧЕРВОНИХ СТАРШИН
 І ЗАХИСТ РАДЯНСЬКОЇ
 УКРАЇНИ ЗАВЄЗПЕЧЕН.

Харківська школа червоних старшин. Випуск 1925 р.

Сили українізації

- «...тоненька плівка українців-комуністів плавала на поверхні бурхливого потоку культурного українського відродження» (О.Шумський); серед цих останніх особливо активними у запровадженні українізації були колишні **боротьбісти** та **М.Скрипник**.
- Велику роль у здійсненні українізації відіграли **українці із західноукраїнських земель**, які залишилися в УРСР після поразки української революції 1917—1920 років, або приїхали (переважно з Галичини) пізніше, гнані, з одного боку, антиукраїнською політикою поверсальської Польщі, а з другого — натхнені вірою у відродження суверенної України в тодішній УРСР.

Микола Хвильовий

*(Микола Григорович
Фітільов)*

український прозаїк, поет,
публіцист, один з
основоположників
пореволюційної української
прози. Гасла: «Геть від
Москви!», «До
психологічної Європи»,
«Азіатський ренесанс»

- *«Бігав він у тісній кімнатці на Лимарівській вулиці, зненацька зупинявся серед клубкувань тютюнового диму і вперше тоді проголошував сакраментальне гасло: “Геть од Москви!”. Він завжди перший умів відчувати те, що хаотично починало нуртувати довкола, умів схопити суть, ясно й лаконічно синтезувати її, обертаючи в рушійний чинник, що швидко гуртував відданих одnodумців... І саме він тільки міг бути натхненником і творцем славнозвісної Вільної Академії, засудженої потім владою як організації “контрреволюційної”... Невдачі й труднощі ніколи його не зупиняли – навпаки, спонукували до активнішої дії.*
- *Досить притомлений тяжким життям, він, проте, не розчаровувався. Він твердо вірив у сонячне майбутнє України, лише намагався не обдурювати себе й інших щодо сучасного її “ходіння по муках»*

Зі спогадів Аркадія Любченка про М. Хвильового

Стаття «Україна чи Малоросія?»

- Висловив вимогу перед новою українською літературою **припинити наслідувати Москву й орієнтуватися на «психологічну Європу»**.
- Вважав, що на зміну провідній ролі Європи в культурному процесі має прийти **«євразійський Ренесанс»**, у якому провідну роль відводив новій українській культурі.
- З позицією Хвильового солідаризувались **українські націонал-комуністи**, літературна група **«неокласиків»** на чолі з **М.Зеровим** та широкі кола національно свідомої **української інтелігенції**.

- *Перед нами стоїть таке питання: на яку зі світових літератур взяти курс? В будь-якому випадку, не на російську. Від російської літератури, від її стихії українська поезія повинна втікати як можна швидше. Справа в тому, що російська література віками тяжіє над нами, як хазяїн положення, який привчив психіку до рабського наслідування.*
- *Українське суспільство, зміцнівши, не примириться зі своїм фактичним гегемоном — російським конкурентом. Ми повинні негайно стати на сторону молодого українського суспільства, яке втілює не лише селянина, але і робітника, і цим назавжди покінчити з контрреволюційною ідеєю створювати на Україні російську культуру.*
- *Європа — це досвід багатьох віків. Це не та Європа, якій Шпенглер оголосив «присмерк», не та, що гниє, і до якої вся наша ненависть. Це — Європа грандіозної цивілізації, Європа — Гете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса і т. д. Це та Європа, без якої не обійдуться перші фаланги азійського ренесансу.*

Самогубство Хвильового

- У 1933 році письменник побував на Полтавщині, де на власні очі бачив трагедію Голодомору, з цієї подорожі повернувся фізично й морально розбитим.
- В атмосфері шаленого цькування, передчуваючи наближення тотального терору, після арешту свого приятеля Михайла Ялового на знак протесту проти початку масових репресій проти української творчої інтелігенції 13 травня 1933 року в Харкові, в будинку письменників «Слово», покінчив життя самогубством.
- **Смерть Хвильового стала символом краху ідеології українського націонал-комунізму й кінця українського національного відродження 1920–1930-х.**
- Твори та ім'я Хвильового залишалися забороненими аж до останніх років існування тоталітарного режиму в Україні.

Опір Москви та ліквідація українізації

- Москва пильно стежила за українізацією і злякавшись тенденцій до самостійності культурної, почала її гальмувати:
  - **1926 р.** - лист Й. Сталіна до Л. Кагановича з попередженням проти ухилу М. Хвильового та усунення О. Шумського з України;
  - **1928—1929 рр.** - ліквідація літературних організацій ВАПЛІТЕ і Ланка-МАРС, пізніше журналу «Літературний ярмарок» і «Пролітфронт»;
  - **1930-1931 рр.** - переслідування неокласиків; ліквідація УАПЦ, розгром Української Академії Наук; заслання М.Грушевського до Москви (1931) та ін.
- Остаточо українізація була припинена з призначенням у січні 1933 р. П.Постишева секретарем ЦК КП(б)У.

**Постишев
Павло
Петрович**

Піднесення Постишева

- На початку 1933 р. ЦК ВКП(б) видав постанову, в якій засуджувалась діяльність української парторганізації через невиконання плану хлібозаготівель.
- Ця постанова викликала кадрові зміни в партійній організації, найсуттєвішою з них було піднесення Постишева:
  - січень 1933 – березень 1937 рр. - другий секретар ЦК КП(б) У.
  - Січень 1933 - черень 1934 рр. — 1-й секретар Харківського обласного комітету КП(б)У,
  - Червень 1934 — січень 1937 рр. — 1-й секретар Київського обласного комітету КП(б)У.
  - лютий 1934 — січень 1938 рр. - кандидат в члени Політичного бюро ЦК ВКП(б).

“Постишевщина”

- **ПОСТИШЕВ:**

- був одним з найголовніших організаторів голодомору 1932—1933 років в УСРР.
- як провідник ідеї Й.Сталіна про загострення класової боротьби, заохочував репресивну політику, вів боротьбу з «шкідництвом» і «саботажництвом»;
- розгромив українське національне відродження, політику українізації;
- виступав за застосування репресивних методів при проведенні колективізації і виконання плану хлібозаготівель, за боротьбу зі «шкідниками» і «націоналістичною контрреволюцією»;

Косіор Станіслав Вікентійович

**Генеральний секретар
ЦК КПб)У
липень 1928- січень
1934**

**Перший секретар ЦК
КПб)У
січень 1934 – січень
1938**

7. Українська культура у 1921—1928 рр.

“Розстріляне відродження”

Основні риси

- Ідеологізація всіх сторін культурного життя, насильницьке впровадження марксистської ідеології.
- Створення «нової пролетарської інтелігенції».
- Реформування системи освіти (обмеження отримання освіти для «бувших»).
- Розширення сфери вживання української мови (політика українізації).
- Уведення до Карного кодексу відповідальності за переконання.
- Посилення боротьби з неграмотністю.
- Активізація антирелігійної кампанії.
- Висилка за кордон визначних представників інтелігенції, що не поділяли комуністичних ідей.
- У той же час залучення до співпраці представників інтелігенції, що емігрували за кордон.

Основні тенденції розвитку науки

- Одержавлення системи наукових установ.
- Ліквідація будь-яких об'єднань науковців.
- Присвоєння Академії наук України звання Всеукраїнської. До її складу увійшли секції Українського наукового товариства. Діяльність Всеукраїнської академії наук була суворо регламентована.
- Ідеологізація діяльності наукових установ. Партійна оцінка діячів науки.
- Підпорядкування державі системи вищої освіти.

Ліквідація неписьменності

- Від 1921 р. створювалися школи з ліквідації неписьменності - лікнепи, у яких мали навчатися всі, хто не вміє читати і писати віком від 8 до 50 років. Завдяки лікнепам на кінець 1920-х рр. загалом вдалося подолати неграмотність населення.
- Із запровадженням політики українізації велика увага приділялася навчанню рідною мовою.

Розбудова державної системи освіти

- Виховання дітей віком від 4 до 8 років здійснювалося в дитячих садках та дитячих будинках; від 8 до 15 років — у дитячих будинках та семирічних трудових школах; від 15 років, після закінчення семирічки, підлітки вступали до профшколи з дворічним терміном навчання, системою, якою завершувалася початкова освіта.
- Основну увагу початкова школа зосереджувала на підготовці молоді для праці на виробництві.
- Вищими навчальними закладами в 1922—1929 рр. Були технікуми та інститути. Технікуми готували спеціалістів вузьких профілів. Інститути здійснювали підготовку адміністраторів та організаторів виробництва.

Українське національне відродження в літературі

- Неокласики — М. Зеров, О. Бурггард (Ю. Клен), М. Драй-Хмара,
- М. Рильський.
- Селянські митці, «Плуг» - П. Панч, А. Головка, С. Пилипенко
- Пролетарська література, «Гарт», Вільна академія пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) - В. Еллан-Блакитний, М. Бажан, О. Довженко, М. Куліш, Ю. Смолич, В. Сосюра, П. Тичина, Ю. Яновський, М. Хвильовий (Фітільов).

Мистецтво

- **Реалізм** (соціалістичний), Асоціація художників Червоної України (АХЧУ): І. Їжакевич, К. Трохименко, О. Кокель, Ф. Кричевський, Г. Світлицький, С. Прохоров, М. Самокиш, І. Падалка, М. Бурачек, А. Петрицький, В. Касія.
- **Авангардизм**, Асоціація революційного мистецтва України (АРМУ), Асоціація панфутуристів (Аспанфур): М. Бойчук, О. Богомазов, В. Меллер, К. Гвоздик, В. Седляр, М. Семененко

Музика

- **Соціалістичний реалізм** — М.Ревуцький, К. Богуславський.
- **Модернізм**, Товариство ім. П. Леонтовича, Всеукраїнське товариство революційної музики (ВУТУРМ) - М.Вериківський, В. Косенко, Б.Лятошинський.
- **Народна пісня**, танці Капела «Думка», народні хори, ансамблі М.Городовенко, Г. Верьовка.

Театр

- **Реалізм**, Перший державний театр ім. Т. Шевченка, Державний драматичний театр ім. І. Франка - О. Загаров, Г. Юра.
- **Авангард**, «Березіль», Український експериментальний театр під керівництвом М. Терещенка - Лесь Курбас, М. Куліш, М. Терещенко.

Релігійне життя в 1920-ті рр.

- На початку ХХ ст. разом із боротьбою за українську державність в Україні почався рух за автокефалію Української православної церкви. У 1919 р. автокефалію Української православної церкви було проголошено. Богослужіння в українських храмах стало відправлятися українською мовою. У 1921 р. в Києві в соборі Святої Софії відбувся Всеукраїнський православний собор, який проголосив Українську православну церкву автокефальною. Спочатку радянська влада підтримувала Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ) із метою послабити позиції Російської православної церкви (РПЦ). А згодом радянська влада стала боротися проти неї і в 1930 р. ліквідувала.
- У 1921—1923 рр. під приводом боротьби з голодом відбулося відкрите пограбування храмів, вилучення цінностей.
- Протягом 1920-х рр. держава проводила агресивну антицерковну та атеїстичну пропаганду.

ТЕСТУВАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

Що передбачала запроваджена в 1921 р. нова економічна політика (неп)?

- 1** Заборону приватної торгівлі та ліквідацію товарно-грошових відносин
- 2** Централізацію управління виробництвом і розподілом матеріальних ресурсів
- 3** Запровадження продовольчої розкладки на селянську продукцію
- 4** Об'єднання підприємств промисловості в госпрозрахункові трести
- 5** Передачу дрібних підприємств в оренду організаціям і приватним особам

Які явища та процеси характерні для освіти та культури радянської України за доби непу?

- 1 Завершення кампанії з ліквідації неписьменності серед дорослих
- 2 Розбудова мережі робітфаків, які готували робітничу молодь до вступу в інститути
- 3 Зростання кількості шкіл з українською мовою навчання
- 4 Створення Спілки радянських письменників України
- 5 Відновлення діяльності університетів

Коли було ухвалено документ, уривок з якого наведено?

- *«Розкладка скасовується, і замість неї вводиться податок на продукти сільського господарства. Цей податок має бути меншим, ніж хлібна розкладка. Він повинен призначатися ще до весняного посіву, щоб кожен селянин міг заздалегідь врахувати, яку частку врожаю він повинен віддати державі та скільки залишиться в його повне розпорядження... Після сплати податку надлишки, що залишилися в селянина, надходять у його повне розпорядження. Він має право обміняти їх на продукти й інвентар, які доставлятиме в село держава з-за кордону та зі своїх фабрик і заводів; він може використовувати їх для обміну на потрібні йому продукти через кооперативи й на місцевих ринках і базарах»*
- **Березень 1921 р. X з'їзд РКП(б).**

Коли було ухвалено документ, уривок з якого наведено?

- *«Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка (РСФРР), Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР), Білоруська Соціалістична Радянська Республіка (БСРР) і Закавказька Соціалістична Федеративна Радянська Республіка (ЗСФРР – Грузія, Азербайджан і Вірменія) укладають цей союзний договір про об'єднання в одну союзну державу – “Союз Радянських Соціалістичних Республік”...»*
- **ДОГОВІР ПРО УТВОРЕННЯ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК, 30 грудня 1922 р.**

Укажіть хронологічні межі тієї політики, про яку йдеться в уривку зі «Щоденників» С. Єфремова

- *«От справжня злоба дня. Просто стогін і гвалт стоїть по установах. Виданий був наказ, щоб усі службовці вміли по-українському, але як ніхто із росіян і “тоже – малоросов” того всерйоз не брав, то граматики і словники любенько собі спочивали під спудом. Аж тут почали іспити робити і, хто не складе, – виганяти. От тут от і почалося. Достається, звичайно, українцям, хоча в тому, що робить-ся, вони Богові Духа винні...»*
- **Українізація. 1923 р. – перша половина 1930-х р.**

У яких твердженнях ідеться про Миколу Скрипника?

- 1 У 1922–1928 рр. – віце-президент ВУАН, автор низки досліджень з історії літератури та літературознавства
- 2 Член ЦК КП(б)У, обіймав відповідальні партійні та державні посади. У 1924–1927 рр. – нарком освіти УСРР
- 3 Учасник установа бльшовицької влади в Україні, проте в 1933 р. був звинувачений у «національних ухилах»
- 4 Сприяв українізації середньої й вищої школи, підготовці кадрів викладачів, розвитку книговидання та періодики українською мовою
- 5 Один з головних організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, згодом репресований

Що передбачала нова економічна політика в УСРР 1921–1928 рр.?

- 1 Формування трудових армій і запровадження трудової повинності
- 2 Заміну продрозкладки натуральним продовольчим податком
- 3 Заборону приватної торгівлі в селі та містах
- 4 Оздоровлення грошового обігу через діяльність банків та кредитних установ
- 5 Передачу підприємств великої промисловості в оренду приватним особам

Які з тверджень характеризують освітню політику УСРР 1921–1928 рр.?

- 1 Надання переваги при вступі до ВНЗ особам робітничо-селянського походження
- 2 Завершення кампанії з ліквідації неписьменності серед дорослих
- 3 Зосередження наукових досліджень в університетах
- 4 Збільшення кількості вчительських курсів, педінститутів та педтехнікумів
- 5 Згортання українізації державних установ, підприємств, закладів культури

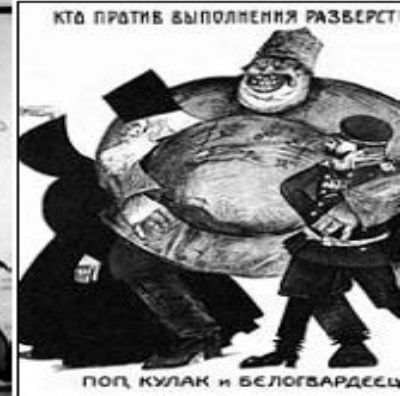
Про кого йдеться у фрагменті зі спогадів Аркадія Любченка?

- *«Бігав він у тісній кімнатці на Лимарівській вулиці, зненацька зупинявся серед клубкувань тютюнового диму і вперше тоді проголошував сакраментальне гасло: “Геть од Москви!”. Він завжди перший умів відчутити те, що хаотично починало нуртувати довкола, умів схопити суть, ясно й лаконічно синтезувати її, обертаючи в рушійний чинник, що швидко гуртував відданих однодумців... І саме він тільки міг бути натхненником і творцем славнозвісної Вільної Академії, засудженої потім владою як організації “контрреволюційної”... Невдачі й труднощі ніколи його не зупиняли – навпаки, спонукували до активнішої дії.*
- *Досить притомлений тяжким життям, він, проте, не розчаровувався. Він твердо вірив у сонячне майбутнє України, лише намагався не обдурювати себе й інших щодо сучасного її “ходіння по муках»*

Який з плакатів свідчить про події та явища в УСРР доби нової економічної політики?

А

Б

В

Г